

Citrus aurantiifolia (Lime)

Classification-

Kingdom- Plantae

Division- Magnoliophyta

Class- Magnoliopsida

Order- Sapindales

Family- Rutaceae

Genus- *Citrus*

Species- *aurantiifolia*

Habitat- It thrives in tropical and subtropical climates of India and Punjab; preferring in warm temperatures with well-drained, sandy or loamy soils and full sunlight.

Morphology- *Citrus aurantiifolia* is a small, thorny, evergreen shrub or tree growing up to 3–5 meters in height. The branches are densely branched and spiny. Leaves are small, ovate, and aromatic with narrowly winged petioles. Flowers are small, white, fragrant, and borne singly or in clusters in leaf axils. The fruit is small (3–6 cm in diameter), round to slightly oval, green when unripe and yellow when mature, with a thin, smooth rind and acidic, juicy pulp divided into segments.

Economic Importance-

Fruits are rich in vitamin C and widely used in culinary applications, beverages, and pickles.

Leaves and peel have antimicrobial and antioxidant properties.

सिट्रस ऑरंटीफोलिया (कागजी नींबू)

वर्गीकरण -

जगत – पादप

विभाग – मैग्नोलियोफाइटा

वर्ग – मैग्नोलियोप्सिडा

क्रम – सैपिंडेल्स

कुल – रूटेसी

जाति – सिट्रस

प्रजाति – ऑरंटीफोलिया

आवास (Habitat)

यह दक्षिण-पूर्व एशिया का मूल निवासी है और उष्ण तथा उपोष्ण कटिबंधों में विश्वभर में व्यापक रूप से उगाया जाता है। यह गर्म जलवायु, अच्छी जलनिकासी वाली रेतीली या दोमट मिट्टी और पूर्ण सूर्यप्रकाश में अच्छी तरह फलता-फूलता है।

आकृति-विज्ञान (Morphology)

Citrus aurantiifolia एक छोटा, कांटेदार, सदाबहार झाड़ी या वृक्ष है जो लगभग 3-5 मीटर ऊंचाई तक बढ़ता है। इसकी शाखाएँ सघन और कांटेदार होती हैं। पत्तियाँ छोटी, अंडाकार और सुगंधित होती हैं, जिनके पेटिओल संकीर्ण पंखों वाले होते हैं। फूल छोटे, सफेद, सुगंधित होते हैं और पत्तियों के कुक्ष में अकेले या गुच्छों में पाए जाते हैं। फल छोटे (3-6 सेमी व्यास), गोल या थोड़ा अंडाकार होते हैं, कच्चे होने पर हरे और पकने पर पीले रंग के हो जाते हैं। छिलका पतला और चिकना होता है और गूदा खट्टा, रसीला तथा खंडों में विभाजित होता है।

आर्थिक महत्व (Economic Importance)

फल विटामिन C से भरपूर होते हैं और इन्हें खाने, पेय पदार्थों और अचारों में व्यापक रूप से उपयोग किया जाता है।

पत्तियों और छिलकों में रोगाणुरोधी और एंटीऑक्सीडेंट गुण पाए जाते हैं।

ਸਿਟਰਸ ਆਰਨਟੀਫੋਲੀਆ (ਕਾਗਜ਼ੀ ਨਿੰਬੂ)

ਵਰਗੀਕਰਨ –

ਰਾਜ – ਪੰਜਾਬ

ਵਿਭਾਗ – ਮੈਗਨੋਲਿਓਫਾਈਟਾ

ਵਰਗ – ਮੈਗਨੋਲਿਓਪਸਿਡਾ

ਕ੍ਰਮ – ਸੈਪਿਡੇਲਜ਼

ਪਰਿਵਾਰ – ਰੂਟੇਸੀ

ਜੀਨਸ – ਸਿਟਰਸ

ਪ੍ਰਜਾਤੀ – ਆਰਨਟੀਫੋਲੀਆ

ਆਵਾਸ (Habitat)

ਇਹ ਦੱਖਣ-ਪੂਰਬੀ ਏਸ਼ੀਆ ਦਾ ਮੂਲ ਪੌਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਗਰਮ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਗਰਮ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗਰਮ ਮੌਸਮ, ਚੰਗੀ ਨਿਕਾਸ ਵਾਲੀ ਰੇਤਲੀ ਜਾਂ ਦੋਮਟ ਮਿੱਟੀ ਅਤੇ ਪੂਰੀ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਵਧੀਆ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਨਪਦਾ ਹੈ।

ਆਕਾਰ-ਵਿਗਿਆਨ (Morphology)

Citrus aurantiifolia ਇੱਕ ਛੋਟਾ, ਕਾਟੇਦਾਰ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਰਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਬੂਟਾ ਜਾਂ ਦਰੱਖਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਲਗਭਗ 3 ਤੋਂ 5 ਮੀਟਰ ਉਚਾਈ ਤੱਕ ਵੱਧਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਘਣੀ ਅਤੇ ਕਾਟਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੱਤੇ ਛੋਟੇ, ਅੰਡਾਕਾਰ ਅਤੇ ਸੁਗੰਧਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡੰਠਲ ਸੁੱਕੇ-ਪੱਖੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਫੁੱਲ ਛੋਟੇ, ਚਿੱਟੇ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ਬੂਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲੇ ਜਾਂ ਗੁੱਛਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉੱਗਦੇ ਹਨ। ਫਲ ਛੋਟੇ (3–6 ਸੈਂਟੀਮੀਟਰ ਵਿਆਸ ਵਾਲੇ), ਗੋਲ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਅੰਡਾਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕੱਚੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਹਰੇ ਅਤੇ ਪੱਕਣ 'ਤੇ ਪੀਲੇ ਰੰਗ ਦੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਛਿਲਕਾ ਪਤਲਾ ਤੇ ਸਮਤਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੂਦਾ ਖੱਟਾ, ਰਸਦਾਰ ਅਤੇ ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਆਰਥਿਕ ਮਹੱਤਤਾ (Economic Importance)

ਇਹਦੇ ਫਲ ਵਿਟਾਮਿਨ C ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ, ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਅਤੇ ਅਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਆਪਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਛਿਲਕੇ ਵਿੱਚ ਐਂਟੀਮਾਈਕ੍ਰੋਬੀਅਲ ਅਤੇ ਐਂਟੀਆਕਸੀਡੈਂਟ ਗੁਣ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।